

УДК 378.091.12.011.3-051:780.616.432

UDK 378.091.12.011.3-051:780.616.432

СВІТЛАНА КОХАНСЬКА,

старший викладач,

(Україна, м.Хмельницький, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, вул. Прокурівського підпілля, 139)

SVITLANA KOKHANSKA,

senior lecturer,

(Ukraine, Khmelnytskyi, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, Proskurivskoho Pidpillia Str., 139)

orcid.org/0000-0003-0993-3248

**Фортепіанна підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва на репертуарі творів сучасних українських композиторів кінця XX – початку XXI ст.
Piano Training of the Future Teacher of Music Art on the Repertoire of Works of Contemporary Ukrainian Composers of the End of the XXth - Beginning of the XXIst Century**

Анотація. У статті здійснено ґрунтовний аналіз фортепіанних творів сучасних українських композиторів кінця XX – початку XXI ст., з метою їх включення до навчального репертуару студентів вищих педагогічних навчальних закладів у процесі фортепіанної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. Систематизовано фортепіанну спадщину (збірки, альбоми, цикли) сучасних митців за різномірною інструментальною підготовкою студентів музично-педагогічних факультетів. Проаналізовано інтонаційні, ладові, метроритмічні, фактурні та інші особливості фортепіанних творів вітчизняних авторів кінця XX – початку XXI ст.: О. Кравців, Л. Грабовського, В. Бібіка, В. Сильвестрова, О. Білаша, М. Степаненко, М. Кармінського, Г. Саська, О. Костіна, Ж. Колодуба, В. Птушкіна, Г. Мартиненко, О. Некрасова. Проаналізовано національно-виховне значення сучасної фортепіанної спадщини, зосереджено увагу на професійно-освітній та дидактичній цінності фортепіанного репертуару українських композиторів кінця XX – початку XXI ст., задля успішного використання його в процесі фортепіанної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва у вищих педагогічних навчальних закладах. Висвітлено основні методи роботи над п'єсами в процесі виконавської інтерпретації.

Ключові слова: фортепіанний репертуар, фортепіанна підготовка, майбутній учитель музичного мистецтва, твори сучасних українських композиторів, сучасний фортепіанний навчальний репертуар.

Summary. The article deals with the thorough analysis of piano works of the modern Ukrainian composers of the end of the XXth – beginning of the XXIst centuries in order to include them in the educational repertoire of students of higher pedagogical educational institutions in the process of piano training of the future teacher of music art. The piano legacy (collections, albums, cycles) of the modern artists has been systematized according to various level instrumental training of students of music-pedagogical faculties. The intonation, mode, metro-rhythmic, texture and other peculiarities of piano works of domestic authors of the end of the XXth - the beginning of the XXIst centuries have been analyzed, in particular: O. Kravtsov, L. Hrabovskiy, V. Bibik, V. Sylvestrov, O. Bilash, M. Stepanenko, M. Karminskyi, H. Sasko, O. Kostin, Zh. Kolodub, V. Ptushkin, H. Martynenko, O. Nekrasov. The national-educational significance of the modern piano heritage has been studied, the attention has been focused on the professional-educational and didactic value of the piano repertoire of the Ukrainian composers of the end of the XXth - beginning of the XXIst centuries, for their successful use in the process of piano training of the future teacher of music art in higher pedagogical educational institutions. The main methods of work on plays in the process of performing interpretation have been described.

Key words: piano repertoire, piano training, future teacher of music art, works of contemporary Ukrainian composers, modern piano learning repertoire.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Підготовка висококваліфікованих учителів музичного мистецтва, які у своїй діяльності спираються на найновіші досягнення педагогічної науки і практики, здійснюється на музично-педагогічних факультетах вищих навчальних закладів. Завданням музично-педагогічного факультету є виховання педагога-музиканта, здатного на високому художньо-естетичному рівні вести урок музичного мистецтва в школі, озброєння майбутнього вчителя музичного мистецтва глибокими спеціальними знаннями, уміннями та навичками, забезпечення високого рівня інтелектуального і музичного розвитку, формування здатності до самооцінки явищ мистецтва та виконавської майстерності.

Одним із головних напрямків фахового становлення майбутнього вчителя музичного мистецтва є фортепіанна підготовка. Її складовою в сучасних умовах національної спрямованості освіти є розвиток професійно-виконавських здібностей на засадах національних музичних традицій, національного репертуару. Тому питання включення творів українських композиторів сучасності до навчального репертуару студентів із даної дисципліни є сьогодні досить актуальними. Це надасть змогу студентам у майбутньому реалізувати концепцію музичного виховання школярів на основі української національної культури, формувати уявлення учнів щодо причетності до свого народу та його традицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій... Проблеми удосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва присвячені праці Ю. Азарова, Я. Бурлаки, І. Кузіміної, В. Сластьоніна, Р. Хмелюк, О. Щербакова та ін; педагогів-музикантів О. Апраксіної, Н. Белової, Г. Голика, Ж. Дебелой, В. Живої, П. Ніколаєнко, Г. Падалки, Н. Прушковської, О. Рудницької, Г. Сагайдака та ін. Специфіка і значення проблеми удосконалення фортепіанної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва відображені у працях видатних майстрів фортепіанного мистецтва: О. Гольденвейзера, Й. Гофмана, К. Ігумнова, Г. Когана, К. Мартінсена, Г. Нейгауза, С. Фейнберга та ін. Музичне виконавство розглядається як творчість, як єдине, цілісне явище, що характеризується низкою загальних закономірностей, притаманних, за висловом Г. Когана, «усім видам художньої, а можливо, і взагалі розумової праці» (Ревенко Н., 2017).

Теоретичне осмислення фортепіанної спадщини українських композиторів минулого й сучасності висвітлено у працях І. Полякової, О. Фрайта, С. Павлишина, В. Мудрика та ін. Їх музикознавчий аспект досліджували В. Клиш, Б. Милич, О. Олійник, М. Степаненко та ін., історію української музики О. Верещагіна, Н. Герасимова-Персидська, Л. Кияновська, Л. Корній, М. Черкашина-Губаренко, О. Цалай-Якименко, О. Тимошук та ін. Поза увагою вчених залишається проблема включення до репертуару студентів вищих педагогічних навчальних закладів у процесі фортепіанної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва фортепіанних творів сучасних українських композиторів кінця ХХ – початку ХХІ ст., враховуючи різномірність музичної підготовки студентів-піаністів.

Формулювання цілей статті... Метою статті є систематизація фортепіанних творів сучасних українських композиторів кінця ХХ – початку ХХІ ст., а саме: збірок, альбомів, циклів, п'єс за ступенем ускладнення внаслідок різномірної музичної підготовки студентів з метою їх включення до навчального репертуару у процесі фортепіанної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. Методи дослідження: аналіз та узагальнення культурологічної й педагогічної літератури з питань дослідження, музикознавчий аналіз фортепіанних творів, систематизація фортепіанних збірок, альбомів, циклів, п'єс українських композиторів кінця ХХ – початку ХХІ ст..

Виклад основного матеріалу... Відповідно до навчального плану вищого педагогічного навчального закладу за ступеневою підготовкою курс «Основний музичний інструмент» (фортепіано) вивчається студентами з 1 по 12 семестр. Щороку студент повинен ознайомитися з одним поліфонічним твором, з твором великої форми, двома етюдами, а також з різнохарактерними п'єсами, серед яких основне місце займають п'єси з репертуару із слухання музики в загальноосвітній школі.

З огляду на різномірну музичну підготовку студентів при вивченні даної дисципліни розглянемо окремі цикли та збірки п'єс, творів сучасних українських композиторів кінця ХХ – початку ХХІ ст., які ми можемо рекомендувати для опрацювання на індивідуальних заняттях із «ОМІ» за ступенем ускладнення як сучасний фортепіанний навчальний репертуар.

Серед фортепіанних творів композиторів кінця ХХ ст. для студентів початкового рівня навчання (низький рівень підготовки, 1-3 кл. ДМШ) можна рекомендувати збірку «Нова радість стала», О. Кравців – українські колядки в легкому викладенні для фортепіано. Твори стануть у нагоді майбутнім учителям музичного мистецтва при підготовці уроків у загальноосвітній школі за темою «Різдвяні свята» і «Новий рік» (Коган Г. М., 1961).

В. Птушкін належить до плеяди видатних педагогів-композиторів сучасності, він є автором багатьох збірок, призначених для широкого кола учнів музичних шкіл. Як досвідчений піаніст надав своїм п'єсам різної методичної спрямованості. Твори розвивають велику та мілку техніку гри на фортепіано, допомагають оволодіти початковими вміннями фразування, штрихами, отримувати навички одночасної та почергової гри двома руками, зокрема, перехресної та прийомом *martellato*, що є важливим кроком до виконання більш складних творів класиків піанізму ХХ ст. й сучасних авторів (Глушкова С. І, Пужай Г. В., 2015). До таких п'єс належать «Гноми марширують», «Хрестики-нудики», маленькі замальовки «Веселий дощик», «Сумна розмова», «Балалайка», «Настирлива муха», «Балетна сценка». Музика циклу надзвичайно емоційна, яскрава, високохудожня, що сприяє формуванню світогляду, вихованню естетичного смаку, розвитку музичних здібностей дітей та юнацтва. Заслугує на увагу збірка фортепіанних п'єс і ансамблів у чотири руки, видана у 2006 р., до якої увійшов відомий цикл «По сторінках «Дитячого альбому» (вільна транскрипція п'єс П. Чайковського)». Він складається з п'яти п'єс

для фортепіанного ансамблю: «Гра в коники», «Старовинна французька пісенька», «Баба-Яга», «Німецька пісенька», «Нянина казка» (Глушкова С. І, Пужай Г. В., 2015).

Цікавим для опрацювання є цикл «Строкаті аркуші» (1983) Л. Грабовського, що умовно поділяються на дві частини: традиційні композиції для дітей молодшого шкільного віку та авангардні – для юнацтва. «Східний наспів», «Мініатюрний марш» та «Маленька урочиста сарабанда» – найменші композиції збірки. У творах збережено всі жанрові ознаки, але нотний запис наочно нагадує взірць пуантилістичної музики. Збірка розпочинається невеличкою «Ранковою сонатиною». П'єса «У сутінках» містить блюзові ритми, гармонії та інтонації. Завдяки поєднанню поліфонічного мислення із сучасними гармонічними рішеннями п'єса «Канон» є найскладнішою в збірці й вимагає від піаніста розвинутих виконавських навичок. Заключна композиція «Арія» побудована на тонкому відчутті тембрального забарвлення звучання.

Цикл «Музика для дітей» (1983) В. Бібіка нагадує «Дитячий альбом» П. Чайковського. Початкові твори «Світанок» та «Ранкові дзвони» ніби відкривають новий день із життя дитини, насичений яскравими образами та переживаннями, втіленими в композиціях. Мальовничими картинками наближення ночі – пори відпочинку та сну – є твори «Мерехтіння зірок» та «Коліскова». Нотний текст містить безліч авторських римарок: «Кривляка» композитор указує: «клавішу натиснути беззвучно»; на початку п'єси «Розмірилась. Уявний танець з принцем» – «грати, імітуючи звучання клавесину», у п'єсі «Мерехтіння зірок» – «Glissando» струнами у цьому регістрі». Автор використовує сучасні позначення техніки педалізації, графічно вказує напрям голосоведення. Новацією є включення до циклу п'єс ілюстративно-розповідного характеру з використанням прийомів сонористики – наслідування звучання дзвону («Про давнину»), що ніби ліне в повітрі, або відлуння («Звуки в полях»).

На думку О. Зінькевич, «новації» в циклах Л.Грабовського та В. Бібіка спрямованні на подолання обмеженості традиційного стилю, на оволодіння «...багатим досвідом сучасної музики, у поєднання її досягнень з українською музичною культурою» (Зінькевич О. С., 1992).

Щодо репертуару студентів із середнім рівнем фортепіанної підготовки (5-7 кл. ДМШ), заслугове на увагу цикл «Дитяча музика» №1 (1973 р.) В. Сильвестрова, де домінує тема сну, відпочинку після активного дня, що є новаторським у створенні фортепіанної музики для дітей. Ліричні твори «Коліскова», «Старовинна мелодія» та «Вдячність» прості, прозорі, мелодійні. В основі чотириголосся, що нагадує хорал із доволі тривалими затриманнями в кожному з голосів. На колористичній педалі утворюється специфічна акустика храму з довгим згасанням звуків. У композиціях «Подив» та «Фантастичній сонатині» автор використовує велике розмаїття засобів музичної виразності та принцип контрастності. У такий спосіб композитор відтворив символічну для казкових сюжетів тему перемоги добра над злом (Тимошук О. С., 2011).

Цикл «Тетянин альбом» О. Білаша складається з 11 мініатюр – своєрідний відбиток таланту композитора-мелодиста, що відчувається у тематизмі кожного, навіть найменшого твору. «Тарантела», «Баркарола», «Танець ляльок», «Роздум», «Вальс-бостон», «Полька на два боки», «Гуцульська писанка». Усі фортепіанні твори за особливостями викладання музичного матеріалу, фактурними прийомами, ліризмом тематичного матеріалу, гармонічними барвами мають такі ж стильові ознаки, як і в супроводах для пісень.

Заслугове на увагу «Дитячий альбом» (1980) для фортепіано М. Степаненка. Твори розміщено за принципом поступового ускладнення технічного і смислового навантаження. Збірка відкривається п'єсою «Перший пролісок», продовжується композиціями, присвяченими літньо-осінньому періоду, у яких відчутні народнопісенні ритмо-інтонації, та завершується твором «Взимку на трійці». Між п'єсами існують тональні та інтонаційні зв'язки. Три сонатини та «Маленька сюїта про звірів» – твори великої форми, переважно класичного напрямку з типовим сонатним *allegro*, де домінує яскравий тематизм фольклорного забарвлення. Серед них тільки «Українська сонатина» має програмну назву. Завершується альбом циклом розгорнутих композицій «Ескізи» й характеризується ліричним, розповідним характером (Белікова В. В., 2009).

М. Кармінський вважав, що писати для дітей треба серйозно й відповідально, враховуючи особливості дитячої психології, так, щоб музика викликала безпосередній емоційний відгук, торкалася прихованих струн дитячої душі, будила дитячу фантазію (Ганзбург Г. І. (Ред.), 2000). Деякі з фортепіанних п'єс М. Кармінського мають програмні назви: «Веселий трубач», «Бродячий фургон», «Сумна кішка», «Похід ляльок», «Ми граємо на повітрі». В інших п'єсах оживають відомі танцювальні ритми: «Павана», «Менует», «Кантривальс», «Вальс квітів», «Безумний вальс». Цикли мініатюр із романтичними назвами «Новелети», «Акварелі» потребують більш тонкого вслуховування в мінливу фактуру й гнучкі переходи від задушевної пісенної кантилени до стрімкого бігу, святкової метушні, раптового зародження нових відчуттів і захоплюючих душу незнайомих переживань. «Партити» М. Кармінського залюбки грають не тільки юні, а й дорослі музиканти.

На сьогоднішній день в українській фортепіанній літературі існує багато творів джазового напрямку, що представлені іменами київських композиторів С. Бедусенка («Джаз-сюїта № 1», «Джаз-сюїта № 2»), Г. Саська (фортепіанна сюїта «Граю джаз»), Л. Юріної (цикл «Джаз-фієста»), дніпровського композитора О. Нежигая (сюїта «Музичний тиждень», збірка «Твори для фортепіано»), львів'янина – М. Скорика (п'єси з циклу «З дитячого альбому») та інших. П'єси з цих циклів можуть бути рекомендовані для опрацювання студентами середнього рівня підготовки.

Збірка Г. Саська «Мозаїка» (1983 р.) складається з трьох частин: семи п'єс, сюїти «Граю джаз» та семи композицій для дітей старшого віку. Так, кожна з трьох п'єс циклу «Граю джаз» Г. Саська – «Джаз-вальс», «Блюз», «Регтайм» написана в доступній для виконавців середнього рівня підготовки формі та фактурі. «Джаз-вальс» є прикладом синтезування класичного тридольного вальсу з елементами сучасного джазу. При знайомстві з «Блюзом» увага студента повинна бути спрямована на імпровізаційне проведення мелодійної лінії, що прикрашена синкопами, акцентами й паузами. Певна складність виконання «Регтайму» криється не тільки у великих стрибках між басом та акордами, але й у характерній для регтайму поліритмії. Твори з цікавими картинними назвами: «Синички за вікном», «Перший пролісок», «Весняний дощик», «Метелики над квітами», «Мережива», «Джерельце»; п'єси з фантастично-казковими заголовками: «Льодовий палац Снігової королеви», «Дідусева казка» та композиції із фольклорним забарвленням: «Народне сказання», «Веснянка», «Поліфонічна п'єса», «Токката».

Цикл «Андрійкова карусель» (1998 р.) О. Костіна складається з 9 творів: «Карусель, на якій гойдаються діти», «Так-так-так...», «Тік-так, тік-так, тік-так», «Олина каблучка», «Алло-алло-алло...», «Улюблений кіт Макс», «Дзига», «Гойдалки», «Колискова». До кожної музичної композиції автор підібрав дитячі вірші. За розміщенням композицій цей фортепіанний цикл нагадує «калейдоскоп» образів та назв, більшість із яких вирізняється наслідуванням процесу функціонування технічних та механічних пристроїв.

Другий цикл О. Костіна «Андрійкові іграшки» (2001 р.) містить 6 п'єс: «Слоненя», «Черепашка», «Папуга», «Баран», «Втомлений Дід Мороз» та «Веселий потяг». Підібраний музичний матеріал для композицій базується на простій, але милій дитячій пісеньці чи мелодії з танцю. Протягом усього твору ведеться активна мотивна робота, зокрема, за рахунок залучення дитячих пісень, на зразок «У лісі, лісі темному», завдяки чому створюється невимущена атмосфера гри, здатна зацікавити маленького виконавця.

«Дитячий альбом» (1996) Ж. Колодуба є взірцем класичної музики для дітей із залученням лялькових образів на зразок збірок П. Чайковського, Р. Шумана та В. Косенка, використанням жанрових творів (пісня, танець), яскравих картинок зі світу дитини із запровадженням сучасних прийомів написання (джазових ритмів та гармоній, постукування руками по кришці фортепіано тощо).

Для студентів, які прийшли до ВНЗ після закінчення музичного коледжу або училища культури, можна запропонувати до репертуару твори вітчизняних композиторів, які ставлять перед виконавцем більш складні художньо-виконавські завдання, пов'язані з інтонаційними, фактурними, поліфонічними, метроритмічними, агогічними особливостями. Серед творів фольклорного спрямування можна рекомендувати для опрацювання твори композиторів кінця ХХ – початку ХХІ ст.: «Двадцять чотири колядки для фортепіано» І. Польського, «Карпатські фрески» Л. Дичко, цикл новел «Гарасові думи», сюїту «Гуцульські акварелі» І. Шамо, «Гуцульську сюїту» О. Некрасова, «Київський триптих» Б. Фільц, «Відгомін століть» Г. Саська, «Джазові обробки українських народних пісень» О. Саратського та інші.

Романтичну спрямованість української фортепіанної музики на сьогодні підтримує львівський автор Г. Мартиненко. У співпраці з поетом В. Чернів-Чернявським нею був написаний цикл «Українські ноктюрни», тематика якого розкриває всю велич природи – від розбурханої весняної криги через теплоту та щедрість літа, гармонію і багатоголосся «Осінньої пісні» до зимових заметілей із сніговіями та морозами.

Серед творів неокласичного спрямування для опрацювання студентами-піаністами з високим рівнем підготовки можна рекомендувати «Вісім прелюдій» О. Некрасова. У даному циклі мініатюр композитор знаходить втілення «вічних» тем і образів, що у стислій драматургічній формі відтворюють його бачення проблем буття (Ревенко Н., 2017).

Висновки... Підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що фортепіанні цикли, альбоми та збірки сучасних українських композиторів кінця ХХ – початку ХХІ ст. займають значне місце в сучасному фортепіанному навчальному репертуарі майбутнього вчителя музичного мистецтва. Розгляд фортепіанних творів вітчизняних авторів зазначеного періоду дозволив систематизувати їх, враховуючи різномірне інструментальне підготування студентів.

Робота над пошуком і опануванням нових зразків української фортепіанної літератури – важливий напрямок у формуванні сучасного музиканта-педагога. Слід зазначити, що сучасний фортепіанний навчальний репертуар не вичерпується зразками згаданих композиторів. До його створення зверталися

також І. Щербаків, Г. Гаврилець, В. Кирейко, А. Караманов, Б. Фільц, К. Цепколенко, Ю. Іщенко, М. Чембержі та ін. Одночасно до збагачення фортепіанного виконавсько-педагогічного репертуару приєднувалися і провідні митці української діаспори США та Канади – В. Безкоровайний, М. Фоменко, І. Соневицький, М. Кравців-Барабаш, Р. Савицький та ін.

Активне використання у фортепіанному навчальному репертуарі студентів-піаністів творів українських композиторів сучасності не тільки розширює уявлення про розвиток вітчизняної музичної культури, але й сприяє ефективному формуванню національно свідомого типу особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Список використаних джерел і літератури / Referenses:

1. Белікова, В. В. (2009). *Музика для дітей у творчості українських композиторів: Вип. 1. Музичні чарівності М. Степаненка в навчальному процесі*. Кіровоград: Видавничий центр КіРоЛі «Україна». / Byelikova, V. V. (2009). *Muzyka dlia ditei u tvorchosti ukrainskykh kompozytoriv: Vol. 1. Muzychni charivnosti M. Stepanenka v navchalnomu protsesi [Music for children in the works of Ukrainian composers: Vip. 1. Musical charm of M. Stepanenko in the educational process]*. Kirovohrad: KIROL Publishing Center Ukraine. [in Ukrainian].
2. Ганзбург, Г. І. (Ред.). (2000). *Воспоминания о Марке Карминском*. Харків: Каравелла. / Ganzburg, G. I. (Red.). (2000). *Vospominaniya o Marke Karminskom. [Memories of Marc Karminsky]*. Khar'kov: Karavella. [in Ukrainian].
3. Глушкова, С. І., Пужай, Г. В. (2015). Фортепіанні твори сучасних українських композиторів в інструментальній підготовці вчителя музичного мистецтва *Естетика і етика педагогічної дії, 10, 85-94* / Hlushkova, S. I., Puzhai, H. V. (2015). *Fortepianni tvory suchasnykh ukrainskykh kompozytoriv v instrumentalnii pidhotovtsi vchytelia muzychnoho mystetstva Estetyka i etyka pedahohichnoi dii, 10, 85-94. [Piano works of modern Ukrainian composers in the instrumental training of the teacher of musical]*. Взято з <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4691/1/Glushkova.pdf> (дата звернення 09.04.2019).
4. Зінкевич, О. С. (1992). Український авангард. *Музика, 4, 4–5*. / Zinkevych, O. S. (1992). *Ukrayinskyi avanhard. [Ukrainian avant-garde] Muzyka. 4., 4–5*. [in Ukrainian].
5. Коган, Г. М. (1961). *У врат мастерства*. Москва: Музыка. / Kogan, G. M. (1961). *U vrat masterstva. [At the gates of mastery]*. Moskva: Muzika. [in Russian]
6. Ревенко, Н. (2017). Вітчизняний фортепіанний репертуар як складова інструментальної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал, 1 (65), 127–137*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка. / Revenko, N. (2017). *Vitchyzniani fortapianni repertuar yak skladova instrumentalnoi pidhotovky maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva. Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii: naukovyi zhurnal, 1 (65), 127–137. [Domestic piano repertoire as a component of the instrumental preparation of the future teacher of musical art]*. Sumy: Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka. [in Ukrainian].
7. Тимошук, О. Є. (2011). *Фортепіанні цикли для дітей у творчості українських композиторів: образно-художній аспект*. (Автореф. дис. канд. мистецтвозн.). Одеська держ. муз. академія ім. А. В. Нежданової. / Tymoshchuk, O. Ye. (2011). *Fortepianni tsykly dlia ditei u tvorchosti ukrainskykh kompozytoriv: obrazno-khudozhnii aspekt. [Piano cycles for children in the works of Ukrainian composers: figurative and artistic aspect]*. Extended abstract of Candidate's thesis. Odessa [in Ukrainian].